

اثر: پل ورنون

ترجمه و تلخیص: جواد مهبیار

javad_kass@yahoo.comنقل از مجله **folkroots** شماره ۱۴۱

تمرین قاهره

نگاهی به اولین روزهای ضبط موسیقی عربی

در پایان قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم، شهر قاهره پایتخت زیبا و دیدنی کشور مصر، کمی بیش از ۳۵۰ هزار نفر سکنه داشت. بیش از ۸۰٪ این جمعیت مصری بودند و اتباع کشورهای دیگر چون یونان، ایتالیا، فرانسه، اتریش، انگلستان، آلمان و ترکیه بقیه ساکنان این شهر را تشکیل می دادند. دلیل بیشتر آنها برای ماندن در قاهره امور تجاری و رونق اقتصادی مصر بود. به هر حال قاهره مرکزی برای تجارت محسوب می شد و پل ارتباطی بسیار مهمی بین اروپای غربی و کشورهای عربی بود.

در این زمان ماشینهای سخنگو نیز جایگاه خاصی در مصر داشتند. اوایل سال ۱۸۹۴ میلادی می

شد با پست هوایی از لندن و پاریس سفارش داد که از مطبوعات آن روز مشهود است. این صفحه ها آثاری از اجراهای اپرایی، مارشهای نظامی، قطعاتی سولو و آهنگهای معروف اروپایی بودند. شرکت های نوپای صفحه پرکنی می دانستند که می توانند در این بازار منفعت خوبی کسب نمایند و با دیدی گسترده، توجه به موسیقی بومی را مدنظر داشتند.

در بهار سال ۱۹۰۳ میلادی، شرکت

گرامافون که در لندن فعالیت می کرد، مهندس صدابردار خود "فرانس هامپ" را به قاهره فرستاد تا یک سری صفحه مشتمل بر ۱۶۵ دیسک یکرو ضبط نماید و در همین سال، اولین کاتالوگ عربی کمپانی گرامافون در دسترس عموم قرار گرفت. تا پیش از آن هیچکس نه در مصر و نه در اروپا بازتولید این آواهای فولکلوریک را نشنیده بود و این امر یک گام مهم فرهنگی محسوب می شد. در این زمان در هند نیز اتفاقات مشابهی در حال رخدادن بود. یکسال بعد در سال ۱۹۰۴ میلادی که رقابتها شروع شد

کمپانی ادئون هم وارد معرکه گشت و کارشناسان خود از جمله "جان دانیل اسموث" را به قاهره فرستاد. طی چند ماه "ویلیام سینکلر داربی" که از عناصر کمپانی گرامافون بود نیز به قاهره رفت و یک مجموعه از صفحه های ۷۸ دور ۱۲ اینچی به کاتالوگ گرامافون اضافه کرد.

در سال ۱۹۰۵ میلادی دیگر ضبط موسیقی مصری منفجر شده بود. آنها دنبال آدمهای مستعد می گشتند. موسیقی مصری جنبه های مختلفی داشت و موزیسینها، حالا با انگیزه های بیشتری کار می کردند. **یوسف المنیلاوی** مهمترین خواننده مصری در این دوران و اساسا خواننده دربار عبدالحمید سلطان مصر بود و اولین بار در سال ۱۹۰۵ و در سن ۶۵ سالگی برای کمپانی گرامافون صفحه پرکرد. صفحه های یوسف نه تنها فروش خوبی داشتند بلکه از نظر هنری هم حایز اهمیت بودند. المنیلاوی از سال ۱۹۰۸ تا زمان مرگش در ۱۹۱۱ بطرز وسیعی صفحه پرکرد که این صفحه ها تا سالها پس از مرگش هنوز هم فروش می رفتند.

با افزایش تقاضای بازار برای موسیقی عربی دو اتفاق مهم افتاد. اول اینکه کمپانیهای دیگری هم وارد میدان شدند. در سال ۱۹۱۰ میلادی "پاته فرانسه" و بایدافون (بیضافون) که متعلق به خانواده لبنانی "بیضا" بود به بازار مصر توجه نشان دادند. دوم اینکه ماهیت گرامافون توانست بر هویت موسیقی مصر تاثیر گذارد. محدودیت زمانی ضبط صفحه های ۷۸ دور به حداکثر سه دقیقه و نیم سبب شد بسیاری از صفحه های مصری در این دوره بناچار دو قسمتی هستند و حتی برخی بصورت دنباله دار و چهار قسمتی و روی چهار طرف دو دیسک ضبط شده اند. این امر باعث شد هنرمندان علاقه نشان

دهند که آهنگهایشان کوتاهتر باشد و به استانداردهای اروپایی نزدیکتر شود. شاید این نقطه، نقطه شروع موسیقی پاپ عربی باشد. بهرحال این یک واقعیت است که صفحه های قدیمی محدودیتهای بسیاری داشته اند. پس از این تحولات، قاهره به پایتخت موسیقی جهان عرب بدل شد. این شهر، مقام اول را در ۲۰ سال اول قرن حفظ کرد. از سوریه تا لبنان، از دمشق تا یافا، هنرمندان به قاهره سفر می کردند تا برای کمپانیهای بزرگ، صفحه پرکنند. دیگر کشورها هم البته در این شکوفایی نقش داشتند. الجزایر، مراکش و تونس از پایگاههای فرهنگی برای تغذیه و ارائه موسیقی عربی بودند.

سالهای جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴) تاثیر عمیقی بر صنعت ضبط موسیقی در همه جا گذاشت و در مصر نیز که به مستعمره بریتانیا بدل شده بود، موثر بود. در این زمان شرکتهای گرامافون و پاته، بالهای خود را روی کل منطقه خاورمیانه گسترده کردند. توجه پاته به کشورهای مستعمره فرانسه یعنی

الجزایر، مراکش و تونس بود. کمپانی آلمانی ادئون نیز به بازار همین کشورها چشم داشت و کلمبیا و پلیفون نیز شروع به بیرون دادن کاتالوگهایشان کردند. صنعت صفحه پرکنی در جهان عرب وارد دوره جدیدی شده بود.

با ابداع سیستم ضبط الکتریکی در سال ۱۹۲۵، یک دوره سی ساله از ضبط صفحه بروی جهان گشوده شد. با این تکنولوژی جدید، تولید انبوه صفحه های گرامافون آغاز شد و بدینوسیله، تولید بسیار آسانتر شد و قیمت صفحه نیز بشدت کاهش یافت. دستگاههای پخش صفحه نیز بهبود یافته و در شهرها و روستاهای کوچک، بیش از پیش در دسترس عامه مردم واقع شدند. این امر یک انفجار جهانی بود و نه تنها شمال آمریکا، بلکه تمامی اروپا، آمریکای لاتین، خاورمیانه و آسیا را نیز در بر می گرفت. در جهان عرب، موسیقی ارزان بشدت مورد توجه قرار گرفته بود. کسانی هم که گرامافون نداشتند برای گوش کردن موسیقی به قهوه خانه ها می رفتند. موسیقی مصری بمدد همین انفجار توانست خود را به گستردگی در بین اعراب معرفی کند.

این بار موسیقی مصری برای دنیای خارج نیز نماینده تمام عیار جهان عرب بود. گروههای بزرگ و کوچک و خوانندگان زن و مرد در این عرصه ظاهر شدند و به کمک صفحه، تمامی خاک کشورهای عربی را در می نوردیدند. این اتفاقی بود که درهند نیز بصورتی مشابه رخ داده بود.

یکی از بزرگترین ستارگان مصری تاریخ ضبط صفحه، خانم "ام کلثوم" است. وی در سال ۱۹۲۶ و در حالیکه ۲۲ سال سن داشت توسط کمپانی گرامافون کشف شد و به عقد قراردادی برای ضبط صفحه با وی منجر گردید. موفقیت ام کلثوم آنی بود و او تا زمان مرگش در ۱۹۷۵، جایگاه محبوبترین خواننده مصری را حفظ کرد. کمپانی گرامافون نیز پول خوبی به وی پرداخت می کرد که عبارت از ۲۵ پوند برای هر آهنگ بود که در آن ایام رقم بالایی بحساب می آمد.

تا سال ۱۹۲۹ میلادی، صنعت ضبط صفحه آنچنان در مصر پیشرفت کرده بود که ۷۲۵۰۰۰ صفحه عربی تولید شده وهفته ای ۲۷۵ صفحه دورو نیز به این جمع افزوده می شد. سال ۱۹۲۹ نقطه اوج صنعت ضبط صفحه در تمام جهان محسوب می شود. در این سال هفت شرکت عظیم ضبط صفحه در جهان فعالیت داشتند که پنج تای آنها اروپایی بودند. کاتالوگهای این شرکتها معمولا مملو از کارهای عربی بود که متعلق به کشورهای الجزایر، مصر، عراق، لبنان، مراکش، سوریه و تونس بودند. برای غربیهایی که با زبان و رسم الخط عربی آشنایی نداشتند امکان تمیزدادن بین خط فارسی و عربی (که در ظاهر امر بسیار بهم شبیه هستند) بهیچ روی وجود نداشت. این امر بعلاوه شباهت موسیقی ایرانی و عربی سبب شد برخی کمپانیها، صفحه های فارسی خود رانیز در ضمن کاتالوگ عربی خود درج نمایند. در سال ۱۹۳۰ فروش صفحه اندکی کاهش یافت و شرکتهای بزرگ شروع به انجام اقداماتی برای رسیدن به شکوه گذشته کردند.

در سال ۱۹۳۱ با ظهور و محبوبیت یافتن سینمای ناطق و نیز همگانی شدن رادیو عصر جدیدی آغاز شد. در سال ۱۹۳۲ مصریها اولین سینمای ناطق خود را ساختند. هند یک سال قبل از آن، این کار را

کرده بود. فیلمهای این کشورها در حال و هوای فرهنگی خودشان بود. موسیقی عربی به خدمت سینما گرفته شد و باردیگر محبوبیت خود را بازیافت.

در سال ۱۹۳۴ ام کلثوم هنوز پرترفدارترین بود و صدایش مرتب از رادیوهای عربی بگوش می رسید. ستاره مرد همطراز او یعنی "محمد عبدالوهاب" نیز در همین زمان مشغول پولسازی بود. ام کلثوم و عبدالوهاب دو هنرمندی بودند که بیشتر از هر هنرمند دیگری در جهان موسیقی عربی، صفحه هایشان بفروش می رسید اما یک واقعیت این بود که رادیو توانسته بود جای بهتری در منازل پیدا کند و به نوعی کار و کاسبی گرامافون و صفحه را کساد نماید. در این زمان شاخه فرعی EMI که ساختار جدید کمپانی گرامافون پس از ادغام با کلمبیا و ادئون بود در قاهره فعالیت چشمگیری در تولید صفحه داشت.

در همین زمان پاریس نیز مرکز عمده ای برای ضبط و تولید صفحه های عربی بود. در این شهر موزیسینهای الجزایری، مراکشی و تونسسی صفحه پر می کردند. با لیبل اصلی فرانسوی EMI یعنی La Voix du Son Maitre مجموعه بزرگی از صفحه های عربی منتشر شد. این سری صفحه ها با پیشوند K کدگذاری شده اند و اغلب هنرمندان آنها مقیم پاریس بوده اند. امروزه این شانس بزرگ وجود دارد تا به نغمه های شمال آفریقا در آن زمان، که بسیار خالص و سنتی بود گوش فرادهیم.

جنگ جهانی سالهای ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۵، بشدت صنعت ضبط صفحه را مختل کرد. هر سه کشور عمده ای که در این صنعت دست داشته اند طرفهای اصلی منازعه بودند و دعوایشان را به درون سرزمینهای عربی کشیدند. علاوه بر این، محدودیتهای منابع طبیعی نیز یک مشکل دیگر و دلیلی بر رکود صنعت تولید صفحه بود. این مسائل بیش از پیش به "رادیو" برای یک تازی فرصت داد.

از سال ۱۹۴۶ به بعد یعنی پایان مخاصمه تا اواخر دهه ۱۹۵۰ صفحه های پلاستیکی یا اصطلاحاً "وینیل" در جهان عرب نیز ظهور کردند. کمپانی بایدافون که حالا با اسم "کایروفون" در مصر فعالیت می کرد و نیز یک شرکت به اسم "مصریفون" فعالیت وسیعی در این زمان داشتند. در مصر آن سالها مسایل سیاسی و تغییرات و تحولات آن، اثر عمیقی بر رویدادهای فرهنگی و هنری داشت.

تلویزیون در ۱۹۶۰ در مصر معرفی شد و طبعا ام کلثوم نیز عرصه جدیدی برای ابراز خود یافت. با به بازار آمدن کاست در اوایل دهه ۱۹۷۰، بازار عرضه موسیقی یکسره از دست صفحه و گرامافون خارج شد.

خلاصه آنکه در طول دوره ای هفتاد ساله، مقادیر معتناهایی موسیقی ناب عربی روی صفحه ضبط و ارائه شد که ریشه های موسیقی "شعبی" و "رای" را باید در همین صفحه ها جستجو کرد.

